

Károly Márton¹ – Alberti Gábor² – Szeteli Anna³¹Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar²Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar³Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Kinél a vágy? – Az informatív kérdés és a kérés dimenziói

Ezúttal egy mondat propozicionális tartalmának megvalósulásához kapcsolódó vágyat vesszük górcső alá a ReALIS élethossziglani diskurzuszerepresentációs eszköztárának segítségével. Ezt az a jelenség motiválja, hogy például a „Lelassítanál?” kérdő alak gyakran nem a hallgató vágyait firtatja, hanem éppen ellenkezőleg, a beszélő vágyát fejezi ki a lassítás iránt. Tanulmányunkban bemutatjuk azokat a szupraszegmentális jegyeket, melyek tizennyolc adatközlő hanganyagának elemzése alapján szignifikánsan elkülönítik a kérdő és a kérő olvasatot. Az álruhába bújt kéréssel a beszélő ugyanúgy egy lassabb tempót kíván elérni, akárcsak a „Lassíts le!” paranccsal. Rajta áll – és ez adja írásunk másik témáját – milyen mértékben kíván udvarias lenni a hallgatóhoz, illetve milyen mértékben (volna) szükséges udvariasnak lennie.

Sok-a-sokhoz reláció – az intenzionális profil és a hangalak kapcsolata

Ahogy Wilson és Sperber¹ szerint a fogalmak és a szavak közötti megfeleltetés nem minden esetben egy-az-egyhez jellegű, úgy szeretnénk rámutatni, hogy a mindennapi kommunikáció során használt, a társas túléléshez szükséges intenzionális profilokhoz is többféle megnyilatkozási forma rendelhető.

A (jelen kötetben Alberti és Szeteli által bemutatott) ReALIS-keretben intenzionális profil alatt a mondat propozicionális tartalmához elsősorban hiedelmek (B), vágyak (D) és szándékok (I) formájában fűződő összetett diskurzuszerepresentációs struktúrát értjük.² Ez a struktúra egyetlen képlet, a prizmahatás alapján épül:

$$\mathcal{R}[\mathcal{P}(M \times I \times R \times T \times \{+, -, 0\})^*]$$

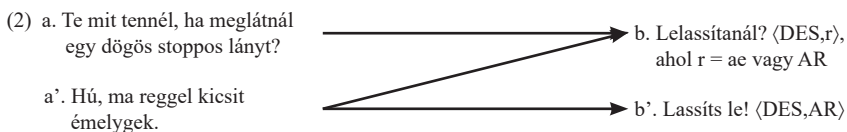
A zárójelen belüli Descartes-szorzat tényezői jegymátrix ötösöket képezve jelennek majd meg, ahol modalitásokat, intenzitásokat, személy- és időreferenseket, illetve polaritásértékeket jelölnek a behelyettesített értékek. A belső hatványhalmaz jel lehetővé teszi a képletek aluspecifikálását, a Kleene-féle csillag a rekurziót, a külső hatványhalmaz jel pedig azt, hogy egyazon eventualitáshoz egyszerre kapcsolódjanak például vágyak és szándékok: *Tudom, hogy Péter felhívta Marit, pedig én a legkevésbé se vágytam rá, hogy ez megtörténjen!*

Az Oishi-féle mintaillesztési eljárás során (Oishi, 2014; erről is ld. a fent idézett munkáinkat) elválasztjuk egymástól a beszélőt és az ő feladói szerepét (AR), melyet valamilyen céltól vezérelve magára öltött. A hallgatóval kapcsolatban ugyanígy megvizsgálható, hogy elfogadja-e egyáltalán a ráosztott címzetti szerepet (ae), illetve jogosult-e rá, ezen kívül a nyelvi kontextus szituációra történő illesztésével válnak kezelhetővé olyan jelenségek, mint a tanár-diák-vizsga szituációban a tanár kérdése, melyre a tanár nyilvánvalóan ismeri a helyes választ, a szituáció mégis azt diktálja, hogy egy kérdező feladó szerepét öltse magára (Alberti, Kleiber, Schnell és Szabó, 2016). Ezeknek a “világocskacsomagoknak” a megnyilvánulása függhet az anyanyelvi beszélő alapvető érzelmi állapotától, ami kapcsolódhat a központi eventualitáshoz, de lehet attól teljesen független is, amit a következő példák szemléltetnek.

- (1) a. Ez a rohadt sofőr itt előttünk nem képes körülnézni előzékeny! (Emiatt nem érzem magam biztonságban és dühös vagyok rá.)
 b. Meg akarom írni azt a rohadt cikket! (Ezt megint el kell halasztanom, mert el kell intéznem egy csomó sürgős ügyet).

Utóbbi (1b) esetben feltételezünk egy elhivatott kutatót, aki ezerszer szívesebben írja a cikket, mint adminisztrálni, felindultságában mégis előbbre aggatta a negatív jelzőt, míg az (1a) példa esetében a beszélő valóban a figyelmetlen sofőrre volt mérges. Az érzelmek hatása mellett a hangalak milyensége függ azoktól az udvariassági formáktól is, amelyeket a beszélő a hallgatóhoz fűződő viszonya alapján választ meg.

A sok-a-sokhoz reláció azáltal valósul meg, hogy a másik oldalról tekintve megfigyelhetjük, amint egy hangalakhoz különböző intenzionális profilok társulhatnak, melyek jelentése merőben eltér egymástól:

Egyrészt rögzített hangalak mellett (2b) vizsgálhatjuk a felvehető jelentéseket, amelyeket (2a-a') szemléltet lehetséges előzmények által. Az így épülő poliszém (Fischer, 2006. 13–14. o.) jelentéskiterjedéssel kapcsolatban azonban felmerül a kérdés, hogy a(z) – „ellene dolgozó” – prozódia adott esetben képessé válik-e a jelentéshálózat egyes elemeit markánsan elkülöníteni egymástól. Tanulmányunk második felében erre a kérdésre irányuló kísérleteink eredményét mutatjuk be. Emellett a különböző olvasatok világocskastruktúrája között célunk olyan kapcsolatot találni, ami által ezek a specifikus tartalmak egy aluspecifikált közös formából válnak levezethetővé, ennek elméleti hátterével pedig részletesebben a következő alponthoz foglalkozunk.

Másik irányunk egyetlen intenzionális profil lerögzítése (a (2a')) szemlélteti a közös hátteret), melynek több hangalakbeli következménye lehet (2b-b'). Az udvariasságot és a beszélői mentális állapotot (például az érzelmeket) is figyelembe véve a sok-a-sokhoz reláció gyakran függvénykapcsolatra redukálódik.

Végül rögzített szituáció mellett, adott viszonyban álló beszélő és hallgató esetén áttekinthető, hogy melyik intenzionális profilhoz milyen hangalak a default, illetve milyen közlések számítanak elképzelhetetlennek.³

Kérdés vagy kérés?

Mi is az a két intenzionális profil – a kérése és a kérdése –, ami például a *Főznel egy kávé?* mondathoz társítható? Ezeket az első táblázatban jelenítettük meg összehasonlítva a keretben korábban leírt (Kleiber & Alberti, 2017) kérdő és felszólító mondattípusokkal. Az első sor jelöli, hogy a feltételes módban megfogalmazott kéréshez kapcsolódó feladói hiedelem megegyezik a felszólítói mondatban leírt hiedelemvilágocskával: A feladó saját (AR) biztos (Max) tudásának (Belief) véli, hogy a kérdéses esemény nem (–) történt meg. Ez az axióma a feltételes módú kérdésre is érvényes (emiat szedtük dölten is). A kérdés esetében megjelenik egy a kérdő mondatra is jellemző nulla polaritású hiedelemvilágocska, azonban itt abban a tekintetben, hogy a feladó a címzett (ae) vágyával (Desire) nincsen tisztában. A feltételes mód kétféle használatát azt is megkívánja, hogy címzettünkről is negatív polaritású hiedelmet feltételezzünk, előrebocsátjuk, hogy ő is tudja, az esemény nem történt meg. Emellett a feltételes kérdés azt kívánja meg, hogy a választott címzett elfogadja vágyairól való tájékoztatásunkat.

A propozicionális tartalomhoz fűződő vágyakra vonatkozó axiómákat először a kijelentő (Szeteli, 2017), majd a kérdő és a felszólító mondatok alapbeállításában is (Kleiber & Alberti, 2017) alulspecifikáltuk. Ennek oka, hogy egy jelöletlen mondat esetében nem mindig egyértelmű, hogy a beszélő kihez horgonyozza az információszerzés, vagy éppen az esemény megvalósulása iránti vágyat. Az alulspecifikált szummás képlet (az első táblázatban λ^*) kifejezi, hogy lehet szó összehadódó közös vágyokról, de egy lexikai elemmel, vagy az ige első szótagának megnyújtásával ki is választhatjuk a vágy birtokosát. (Pl.: *Főzz (csak/már) egy kávé!*; *Főzőzz egy kávé!*) Ez a jelenség lép fel, amikor a (nyelvi) kontextus és/vagy a prozódia specifikálja a feltételes módban feltett kétértelmű kérdést a táblázatban bemutatott kéréssé vagy kérdéssé.

	KÉRÉS/KÉRDÉS (FELTÉTELES MÓD)		KÉRDŐ	FELSZÓLÍTÓ
HIPOT. B_{AR} B_{ae}	$\langle B, M, AR, \tau, - \rangle$	$\langle B, M, AR, \tau, 0 \rangle \wedge \langle D, M, ae, \tau, + \rangle$	$\langle B, M, AR, \tau, 0 \rangle$	$\langle B, M, AR, \tau, - \rangle$
	\wedge $\langle B, M, ae, \tau, - \rangle$	$\lambda \wedge \langle B, \gamma'', ae, \tau, + \rangle \wedge$ $\langle B, M, AR, \tau, 0 \rangle \wedge \langle D, M, ae, \tau, + \rangle$	$\lambda \wedge \langle B, \gamma'', ae, \tau, + \rangle \wedge$ $\langle B, M, AR, \tau, 0 \rangle$	$\lambda \wedge$ $\langle B, M, ae, \tau, - \rangle$
VÁGY D	$\langle D, \gamma_{AR}, AR, \tau, + \rangle$	$\lambda \wedge \lambda \wedge$ $\langle B, M, AR, \tau^+, + \rangle \wedge \langle D, \gamma_{ae}, ae, \tau, + \rangle$	$\lambda \wedge \lambda \wedge$ $\langle B, M, AR, \tau^+, + \rangle$	λ^*
AUTO- RITÁS A	$\lambda \wedge \langle A, \gamma', ae, \tau, + \rangle$		$\lambda \wedge \langle B, M, ae, \tau, + \rangle$	$\lambda \wedge$ $\langle A, \gamma', ae, \tau, + \rangle$
SZÁN- DÉK I	$\lambda'' \wedge \lambda'''$	$\lambda'' \wedge \lambda''' \wedge \langle B, M, AR, \tau^+, + \rangle \wedge$ $\langle D, \gamma_{ae}, ae, \tau, + \rangle$	$\lambda'' \wedge \lambda''' \wedge$ $\langle B, M, AR, \tau^+, + \rangle$	$\lambda'' \wedge \lambda'''$
PREF. \neq	$Ag=ae$			
	$Ag \neq AR$			

1. táblázat. A kétértelmű kér(d)és összehasonlítva a kérdő és a felszólító mondat alapbeállításával ($\lambda = \langle B, \gamma, AR, \tau, + \rangle$; $\lambda' = \langle D, \gamma, r^*, \tau, + \rangle$, ahol $\Sigma \gamma \geq 1$ (xr^*) és preferált: $r^* = \{AR, ae\}$; $\lambda'' = \langle I, M, AR, \tau, + \rangle$; $\lambda''' = \langle I, M, ae, \tau^+, + \rangle$)

Új elem az autoritási axióma (Alberti & Szeteli megj. alatt, Alberti megj. alatt), ami jelen esetben azt fejezi ki, hogy akihez a feladó a kér(d)ést intézi, annak hatalmat tulajdonít az esemény megvalósításában. Az axióma szükségességének teszje, hogy amennyiben mégsem tulajdonít ilyen képességet a címzettnek, úgy valamilyen módon megkonstruálja

számára azt (pl. *Ha lenne időd, főznél egy kávé?; Leülnél? Mert akkor szívesen átadom a helyemet.*)

Ezután a szándékok szétválasztása következik. Kérés esetén a felszólítói profil érvényesül, kérdés esetén viszont a feladó információt kér a címzett vágyáról.

		ÓHAJTÓ		KÉRDŐ		KIJELENTŐ	
E/1.	*	$r^*=Ag=AR$	*?	$r^*=Ag=AR$	✓	$r^*=Ag=AR$	
E/2.	✓	$r^*=AR$	✓	$r^*=\{AR,ae\}$	*?	$r^*=Ag=ae$	
E/3.	✓	$r^*=AR$	✓	$r^*=\{AR,r_o\}$	✓	$r^*=Ag=r_o$	
T/1.	b	* $r^*=Ag=AR$	*	$r^*=\{AR,ac,r_a\}$	*?	$r^*=Ag=r_{mi}$	
	k		✓		✓		
T/2.	✓	$r^*=AR$	✓	$r^*=\{AR,r_{ti}(ae)\}$	*?	$r^*=Ag=r_{ti}$	
T/3.	✓	$r^*=AR$	✓	$r^*=\{AR,r_{ök}\}$	✓	$r^*=Ag=r_{ök}$	

1. táblázat. *Ágentív igével bíró feltételes módú mondat* típusok jól formáltsága és az eventualitás megvalósulása iránt táplált vágy birtokosa ($\langle D, \gamma, r^*, \tau, + \rangle$), illetve annak viszonya a mondatágenshez

A második táblázat szemlélteti, hogy milyen mintázatot mutat például a *(Bárcsak) Főznél egy kávé. / ? / (!)* mondatok jólformáltsága. A *Bárcsak...* konstrukciójú óhajtó mondatok a feladói vágyat aktiválják. A táblázatból kivehető, hogy akkor lesz diszpreferált egy eset, amikor a cselekvő ágens egybe esik azzal, akihez a vágy és az autoritás horgonyzódik: **Bárcsak főznék egy kávé! Az ágens autoritása „kikapcsolható” -hat/het beiktatásával: Bárcsak főzhetnek egy kávé! (Sajnos tegnap elfelejtettem venni.)* Emellett blokkolható az is, hogy a feladó – az eseményért felelős – ágenssé válhasson: *Bárcsak nyerné(n)k a lottón!* Ennek az esetnek az érdekessége, hogy a feladó autoritása csak csökken, de nem tűnik el. Itt is csak a *-hat/het* megjelenése által fosztható meg a feladó gyökeresen a befolyásától: *Bárcsak nyerhetnék a lottón! (Ez lehetetlen, mivel soha életemben nem töltöttem ki egyetlen szelvényt sem.)*

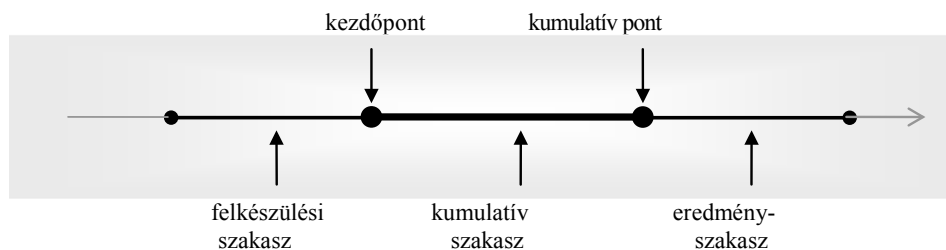
Kérdés és kijelentés esetén hasonló, agentivitásból adódó problémák merülnek fel, a feladó érdeklődik a saját maga vágya és autoritása felől, ami legfeljebb címzett nélküli tűnődés formájában lehet elfogadható: **?Főznék egy kávé?* Ellenben a feladóval nem megegyező ágenstől kérni, illetve annak vágyai felől érdeklődni természetesen jól formált: *Péter főzne egy kávé?*

Kijelentés esetén diszpreferált minden olyan eset, amelyben a feladó a címzett tudtára hozza annak vágyát és cselekvőképességét: **Főznél egy kávé.* Ebből a szempontból érdemes gondosan elválasztani a beleértő (b) és a kirekesztő (k) többes szám első személyt, hogy a jólformáltsági ítéletek ne mosódjanak össze, illetve ne fűggenek akkora mértékben az Olvasó által a mondat mögé képzelt szituációtól. A címzettnek minden további nélkül tudomására hozhatja a beszélő: *Mari és én főznénk egy kávé.*

A feltételes módban (fel)tett kér(d)ésről a fentiek alapján elmondható, hogy a felszólítás alulspecifikált profiljához képest a vágy paraméterét specifikálja a megnyilvánulás funkciója (kérésről vagy kérdésről van-e szó). Emellett nemcsak a kérő, hanem a kérdő olvasatban is találkozhatunk olyan világocskákkal, amelyek a felszólító mondat alapbeállításában is megjelennek. Talán ez is közrejátszhatott abban, hogy a formailag felszólító mondat típus alapbeállításánál egy fokkal elvontabb, de a jelentéskomponensek szintjén kézenfekvőnek tűnő felszólító funkcióját felvehesse.

Az utasításokban fellelhető kompozicionalitás

Az alponthban bemutatjuk, hogy a feltételes módban feltett kérdés kérésként való működésének vizsgálatát milyen globális kutatási cél nyitófejezetűl szántuk. Központi témánk továbbra is a felszólítás, pontosabban a különböző módon történő utasítások között feltárható kapcsolat. Fontos jövőbeni kutatási feladat a *ReALIS* elméleti keretben annak vizsgálata, hogy rögzített intenzionális profil mellett milyen mentális állapotok és udvariassági tényezők befolyásolják a megnyilatkozás végső formáját. Az utasításként alkalmazható szósorok ezen tényezők figyelembevétele által kiterjedt rendszert alkotnak, emellett a hármas osztatú eseményszerkezet pontos érintettségének feltárása is jelentős kutatási feladat.

1. ábra. Az ötféle aspektus (Alberti, 2011; Farkas és Ohnmacht, 2012)

Az első ábra szemlélteti az eseményszerkezeti szakaszokat, melyeket figyelembe véve a cél részletgazdag és végső soron kompozicionális (Groenendijk, Stokhof & Veltman, 1996) profilok felállítására. Az utasításként alkalmazható példáinkban közös komponensként jelöljük meg az első táblázat hiedelemvilágocskáit. Ez azt jelenti, hogy a feladó a címmel közös tudásuknak véli, hogy az nem jár az eredményszakaszban, de még a kumulatív szakaszban sem. Egy igekötős ige példáján keresztül mutatjuk be az ábra hármas struktúrájának jelentőségét.

- (3) a. Levinnéd a szemetet?
 a'. Vidd le a szemetet!
 b. Leviszed a szemetet?
 b'. ?Leviszed a szemetet!
 b''. (?)Azonnal leviszed a szemetet!
 c. #Viszed le a szemetet?
 c'. ?Viszed le a szemetet!
 d. Nem viszed le a szemetet?
 e. Nem vinnéd le a szemetet?
 f. #Levitted a szemetet?

A jelen tanulmányban vizsgált kérés (3a) és a felszólítás (3a') szó szerinti jelentésében az említett közös negatív tudás a megegyező részprofil – ami szükséges egy poliszém jelentéskiterjedéshez.

A következő példa (3b) abban az esetben értelmezhető, ha a címzett legfeljebb a felkészülési szakaszban jár. A kérdés értelmetlen, ha éppen viszi le a szemetet, vagy már le is vitte. Szó szerint, kérdésként funkcionálva azt fejezheti ki, hogy a feladó meg szeretné tudni, címzettje a felkészülési szakaszban jár-e. Közösnek feltételezett tudás tehát, hogy a szemétlevivés ügye nem jutott még el a kumulatív szakaszig. Ha valami utal rá, hogy a hallgató a kumulatív szakaszba fog lépni, például a szemetes körül tevékenykedik, vagy az megtelt, és általában ő végzi el ezt a feladatot, akkor a szó szerint

adódó *kérdő* olvasat teljes mértékben elfogadható. Ha semmi jel nem mutat arra, hogy készül a kumulatív szakaszba lépni, úgy viszont (nem túl udvarias) *kérésről* van szó.

Az általunk vizsgált (3a) kétértelműsége az előző esethez hasonló. A szó szerinti kérdés arra vonatkozik, hogy a címzett a szemétlevivés felkészülési szakaszát megelőző vágy állapotában van-e. A kérdés értelmetlen, ha éppen viszi le a szemetet, vagy már le is vitte, *vagy látványosan készül erre*. Közösnek feltételezett tudás tehát, hogy a szemétlevivés ügye nem jutott még el a kumulatív szakaszig, sőt még a felkészülés szakaszáig sem. A kérdés és a kérés közös jelentésmagva ebben az esetben ez a tudás. És milyen intenzionálisprofil-módosítással jutunk el a kérdéstől a kérésig? A címzett helyett a feladóhoz horgonyozdik az eventualitás megvalósulása iránti vágy, illetve megjelenik egy szándékékbresztési szándék, ami (3b) kérdő mondat felszólítássá alakulásának esetéhez viszonyítva kevesebb paraméter megváltoztatását igényli, kézenfekvőbb módon áll elő. Ez a kéréssé alakulás tekinthető a távolító udvariasság klasszikus példájának (Brown & Levinson, 1990, részletesen idézi Szili, 2007). Az intenzionális profil a vágyak áthorgonyzásával könnyedén átjárható, ezzel szemben formailag – feltételes kérdő mondat lévén – távolabb esik a felszólító módtól, illetve eseményszerkezetileg is távolodott az eventualitás eredményszakaszától azáltal, hogy a vágyak egy passzívabb állapotában helyezkedik el.

Udvariatlanabb utasítás történik, ha a hallgatót eseményszerkezetileg a szemétlevivésének a felkészülési szakaszába helyezzük (3b''). Az *azonnal* nélkül nehezebb a fenti eseményszerkezeti közeledést észrevenni, de nem teljesen elfogadhatatlan megoldás (3b').

A nyelvi kontextus szerinti értelmezés egyre nehezebbé válik (3c-c'), mivel már az eventualitás történésének idején kellene járnunk. Nagyon markáns intonációval durva vagy ingerült utasításként működhet, a hallgatót a kumulatív szakaszba helyezi. Az eredményszakaszra irányuló kérdés (3f) használata pedig elképzelhetetlen olyan esetben, amikor közös tudás, hogy nem történt meg a szemétlevivés. Ennek a kérdésnek is létezik egy vészjelző intonációval kísért parancsoló változata, ami erősen arculatfenyegető: *Nem vitted le a szemetet, talán még megteheted most, az utolsó utáni pillanatban*.

A negatív helyzetre vonatkozó kérdés mögötti előfeltevést vehetjük újra az előzőekkel megegyezőnek: nem zajlik, és nem zajlott le az eventualitás. Ebben a passzív helyzetben lehet valódi kérdéssel firtatni, hogy a látszat ellenére a hallgató a felkészülési szakaszban van-e (3b), vagy sem (3d), illetve tovább távolodhatunk a felkészülés előtti közvetett vágy szakaszának (2a) hiányát (2e) megjelenítve. A 3. táblázatban azt mutatjuk be, hogy a valódi kérdés feltevési módjának pozitív vagy negatív volta nem változtat a korábban meghatározott értékeken abból a szempontból, hogy matematikailag a 0 polaritás változatlan marad, a +– polaritáshalmazból adódó –+ polaritáshalmaz pedig megegyezik. A szó szerint értelmezett kérdés negatívan feltéve ugyanazt a preszuppozíciót hordozza. Az esemény meg nem történetének közös hiedelme, ugyanolyan kiváló alapja lehet a kérés-alkotásnak, akár csak a pozitívan feltett kérdés esetében volt. Tehát míg a jelentéskomponensek szintjén újra viszonylag könnyen indulhat meg valamilyen felszólító funkció irányába történő változás, aközben az udvariasságot fokozzuk azzal, hogy a negáció beiktatása által a beszélő még jobban felkínálja a hallgatónak a kérés visszautasításának lehetőségét.

	A paraméterértékekre vonatkozó feltételek	Kérdő + negatív (Nem főzöl egy kávé?)	Kérdő + feltételes + negatív (Nem főzöl egy kávé?)	Kérés (Nem főzöl egy kávé?)
Hiedelem		$\langle B, M, AR, , 0 \rangle$	$\langle B, M, AR, \tau, 0 \rangle^{\wedge}$ $\langle D, M, ae, \tau, - \rangle$ $\langle B, M, AR, \tau, - \rangle$	$\langle B, M, AR, \tau, - \rangle$
	$\lambda = \langle B, nM, AR, \tau, + \rangle$	$\lambda^{\wedge} \langle B, M, ae, \tau, - \rangle$	$\lambda^{\wedge} \langle B, M, ae, \tau, + \rangle^{\wedge}$ $\langle D, M, ae, \tau, - \rangle$ $\lambda^{\wedge} \langle B, M, ae, \tau, - \rangle$	$\lambda^{\wedge} \langle B, M, ae, \tau, - \rangle$
Vágy	$\lambda^* = \langle B, nM, AR, \tau, + \rangle;$ $\lambda^* = \langle D, \gamma_{r^*}, r^*, \tau, + \rangle;$ $\Sigma \gamma_x \geq 1 (x \in r^*)$	$\lambda^* \wedge \lambda^* \wedge \langle B, M, AR, \tau^+, - \rangle$	$\lambda^* \wedge \langle B, M, AR, \tau^+, - \rangle$	$\langle D, M, AR, + \rangle$
Szándék	$\lambda^* = \langle I, M, AR, \tau, + \rangle;$ $\lambda^* = \langle I, M, ae, \tau^+, + \rangle$	$\lambda^* \wedge \lambda^* \wedge \langle B, M, AR, \tau^+, - \rangle$	$\lambda^* \wedge \lambda^* \wedge \langle B, M, AR, \tau^+, - \rangle$	$\lambda^* \wedge \lambda^*$
Megj	Prof.: $r^* = \{AR, ae\}$		Prof.: $Ag = ae;$ Disprof.: $Ag \neq AR$	

3. táblázat. Negatív kér(d)ések

A vágykérdés („Mit szeretnél csinálni most?”), a preszupponált kérdés („Mit tennél, ha...”) és az álkérdés (azaz valójában kérés) szupraszegmentális tulajdonságai

A tesztek során az elméleti részben tárgyalt kérdéstípusok intenzionális profilját igyekeztünk szöveges előzménnyel elültetni alanyainkban, majd elemeztük, hogy mely jegyekben térnek el a különböző előzmény hatására elhangzó megnyilatkozások, illetve felfedezhető-e, hogy az eltérő beszélői stratégiák megvalósulási arányai a különböző helyzetekben eltolódnak attól függően, hogy a propozicionális tartalom megvalósulása iránti vágy melyik félhez kapcsolható. Vizsgálható az a kérdéskör is, hogy függ-e a prozódia attól, hogy a kérdés a hallgató kurrens (adott időpontban valós) vagy csupán egy feltételezés-világocsakában megjelenő vágyára/szándékára („Mit tennél, ha...) kérdezzük rá.

Több mondatrészből álló, bonyolultabb mondatok esetében gyakran könnyen eldönthető, melyik típusról van szó, így az egyszavas kérdéseken kívül egy kisebb adatközlői részhalmozat a *Főzöl egy kávé?* kérdés két lehetséges megvalósítására próbáltunk ösztönözni a *Látom, te már végeztél, de nekem még el kell pakolnom ezeket.* előzménnyel, ahol a kávéfőzés megvalósulása a beszélő vágya. Ezzel szemben a *Ha a munkahelyeden maradna negyed órád az ebédszünet végén, mit csinálnál?* preszupponált valódi kérdéssel adatközlőink azt imitálták, ahogyan a hallgató vágyát firtatnák.

Kísérleti anyag és módszer

A kísérletben 41 adatközlő vett részt önkéntes alapon, e cikk leadásakor 18 adatsort dolgoztunk fel teljesen. Az adatközlőknek az előzménymondaton kívül semmilyen következtetési alapjuk nem volt arra nézve, hogy milyen prozódiaival valósítsák meg

a különböző szituációk egyszavas kérdéseit. Az előzménymondatok és a kérdések a következők voltak:

- (4) a. Bocs, Jocó, de te állati büdös vagy. Lezuhanyoznál?
- b. Végre megérkeztünk... Jocó, te mit szeretnél csinálni legelőször? Lezuhanyoznál?
- c. Tegyük fel, hogy egy hosszú nyári túra után megérkezel az éjjeli szállást nyújtó turistaházba! Mit tennél legelőször? Lezuhanyoznál?
- d. Hú, ma reggel kicsit émelygek. Lelassítanál?
- e. Te mit tennél, ha meglátnál egy dögös stoppos lányt? Lelassítanál?
- f. Rohadtul elegem van ebből az eszelős sebességből! Lelassítanál?

A továbbiakban a formailag kérdő, de valójában (többé-kevésbé) udvarias felszólításként funkcionáló mondatokat álkérdésnek, a címzett direkt vágyára való rákérdezést vágykérdésnek, míg a hipotézist, előfeltevést – preszuppozíciót – magában foglaló kérdést preszupponált kérdésnek fogjuk nevezni. Láthatjuk, hogy a (4a), (4d) és (4f) álkérdések, a „valódi” kérdések közül a (4b) vágykérdés, a (4c) és (4e) preszupponált kérdések. Ez utóbbiak kapcsán megjegyezzük, hogy a (4b)-vel ellentétben a címzettnak nem a gyökérvilágában, hanem legfeljebb egy feltevéshez kapcsolódó következményvilágocskában szereplő vágyára kérdezzük rá. Bár a vizsgálat eredeti céljai között nem szerepelt a kétfajta „valódi” kérdés megkülönböztetése, mégis meg kell azokat említenünk.

A diktafonnal felvett (44,1 kHz/16 bit) nyelvi adatok vizsgálatához a Praat programot hívtuk segítségül. Bár több más adatot is mértünk, az egyes szótagok magánhangzójának különböző paramétereit vizsgáltuk meg alaposabban az egyes kérdéstípusok kapcsán. A beszéd alaphangfrekvenciája (f_0) mellett a magánhangzók átlagos (dB-ben mért) intenzitását és ms-ban mért hosszát hasonlítottuk össze.

Az f_0 mérésekor mi is beleütköztünk a fonációs rendszer nonlinearitásából adódó problémákba. Mivel a Weber–Fechner-féle pszichofizikai törvény és Stevens teljesítménytörvénye értelmében mind a hangteljesítmény-, mind pedig a frekvenciaérzetünk logaritmikus, a Hz-ben mért frekvenciákat kézenfekvő átváltani mel- (pl. Sztahó, 2013) vagy félhang-/centértékekre. Mi a műszaki körökben elterjedt, de sokat bírált mel-skála helyett az elektronikus zenében közismert MIDI-skála félhangjait (a skála nullpontja egy 8 Hz-es frekvenciájú infrahang, míg a normál A hang 69-nek felel meg) vettük alapul, majd egyfajta korrigált mediánt vettünk alapul minden magánhangzóra, amit már lehetett átlagolni a próbákhoz. (Az átlagolás már az irreguláris zöngé kismértékű jelentkezésekor is torzíja az eredményt, ezért azt – csak itt, az f_0 -oknál – mellőztük.) A mérési pontok sűrűségét – 7-13 ms – a Praat maga állítja a vizsgált frekvenciasáv aljának (esetünkben férfiaknál 66, nőknél 110 Hz) függvényében. A cél ezzel az volt, hogy az adatok összehasonlíthatóságát a legnagyobb mértékig biztosítsuk, ezért csak a modális zöngé alaphangfrekvenciáit vettük mindenhol figyelembe. Emellett ott, ahol egy-egy irreguláris felhang befolyásolta a Praat működését, vagy az f_0 -ban jelentkező oktáv-törés a hullámforma változásai alapján egyértelműen akár bifurkációs, akár szubharmonikus hangra (tipikusan az alsó oktáv) volt visszavezethető (Pap, 2005), a mért értéket egyszerű szorzással korrigáltuk. Mivel az irreguláris zöngé gyakran a hangszalagoknak a modális zöngé kialakulásához nem elegendő feszességéből adódóan jön létre (olykor extrém mélységű hangokat, máskor káoszt eredményezve), azt a medián szempontjából „alacsony érték”-nek tekintettük ott, ahol az f_0 az említett módon nem volt meghatározható. Ha egy magánhangzóra az így kapott medián „alacsony érték” volt (a mérőpontokat tekintve 50% feletti irregularitásnál), akkor a legalacsonyabb értelmes frekvenciát, vagyis a minimumot vettem alapul, ami kellően ritkán fordult elő

ahhoz, hogy ne befolyásolja lényegesen a mintaátlagot. Ha egy magánhangzó teljes egészében irreguláris zöngével szólt, akkor a szegmentumhatáron esetlegesen jelen lévő frekvenciát még figyelembe vettem, vagy ha ez sem volt meghatározható, akkor az f_0 vizsgálata szempontjából az adott szótagot figyelmen kívül hagytam, az tehát kikerült a vizsgálati minta érintett részéből. Ilyen korrekcióra a (dB-ben mért) intenzitások és a (ms-ban mért) hosszok esetén nem volt szükség, azok egyszerűen átlagolhatóak voltak egy adott magánhangzó vonatkozásában. Kétséges esetekben a Praat által meghatározott hangmagasságok ellenőrzése a Transcribe! nevű, eredetileg zenei leiratok készítésére használt program segítségével történt.

Az irreguláris zöngé például a Markó (2013, p. 19) által idézett szerzők méréseinek reprodukálásával volna vizsgálható. Ettől az adatfeldolgozás, illetve a mérések jelen szakaszában eltekintettünk, azért is, mert az f_0 -ok érdemi összehasonlítása a reguláris f_0 -okkal komoly nehézségekbe ütközik, és alááshatja a validitást. Az adatsor oktávtrésekéből adódó torzulásának minimalizálását szolgálta az is, hogy férfi adatközlők esetén 66 és 297, nőknél 110 és 594 Hz-ben határoztuk meg a vizsgálandó frekvenciasáv határait, attól csak nagyon indokolt esetben, például szubharmonikus hangok normálhatóságának eseti vizsgálatakor térünk el. E sávok kapcsán megjegyezzük még, hogy a beszédhez használt frekvenciatartomány olykor lényegesen szélesebb volt, mint amit Blomgren és mtsait idézve Markó (2013, p. 19) állít. Az alapfrekvenciák ugyanis női adatközlőknél 112-447(!) Hz, míg férfiaknál 91-189 Hz között váltakoztak (18 adatközlő feldolgozását követően).

A vizsgálat jó részében, tekintettel arra, hogy az intonációban bekövetkező változások adott adatközlőnél is mérhetőek, a párosított *t*-próbát alkalmaztam. Azt vizsgáltuk, hogy a két, ill. három kérdéstípus közül az öt szótagból álló kérdés adott szótagja milyen viszonyban áll a többi kérdéstípus megfelelő szótagjával a magasságokat, intenzitást, hosszokat nézve.

Eredményeink

Az eredmények ismertetésénél a (4a-f) egyszavas kérdéseit z_1 , z_2 , z_3 , l_4 , l_5 , l_6 -tal fogjuk jelölni (Lezuhanyoznál? ill. Lelassítanál?). Az egyes szótagokat szintén 1-től 6-ig számozzuk attól függően, melyik mondatban szerepeltek (le1, zu1 stb., ill. le4, las4 stb.). Mivel vizsgálatunk eredeti célja az egyszavas álkérdés és valódi kérdés (vágykérdés + preszupponált kérdés) intonációs paramétereinek megkülönböztethetősége volt, a z_1 - z_2 , z_1 - z_3 , l_4 - l_5 és l_6 - l_5 párokat vizsgáltuk. Egy-egy hipotézist akkor fogadtunk el, ha legalább 3 próba szignifikáns eltérést mutatott, a negyedik lehetett marginálisan szignifikáns. Ha ugyanis ennél kevesebb próba mutatott szignifikáns eltérést, akkor vélhetően egyéb – fonológiai, emocionális stb. – faktorok játszhattak komolyabb szerepet az intonáció megválasztásában. A hibahatáron belül maradó, de marginálisan szignifikánsnak tekinthető esetek ugyanakkor a további vizsgálatok lehetséges irányaira is rámutatnak.

Mindezen vizsgálatokkal arra az érdekes eshetőségre kívánunk rámutatni, hogy talán nincs is valódi poliszémia, mert ha más nem, akkor az intonációs paraméterek elválasztják egymástól a jelentésváltozatokat. Persze nem zárható ki, hogy bizonyos, egymás ellen ható pragmatikai faktorok az intonáció ellentétes irányú változásait éppen kioltják, és ekkor már beszélhetünk ugyan valódi poliszémiáról, de csupán igen korlátozott keretek között.

A (MIDI-félhangban mért) magánhangzó-hangmagasságokra vonatkozó fontosabb párosított, kétszélű *t*-próbák tehát (18 adatközlőnél) a következőképpen alakultak:

- (5) a. pitch(le1)-pitch(le2)=1,096, $p=0,001$, szignifikáns
 b. pitch(zu1)-pitch(zu2)=1,476, $p=0,052$, marginálisan szignifikáns
 c. pitch(le1)-pitch(le3)=1,975, $p<0,001$, szignifikáns
 d. pitch(zu1)-pitch(zu3)=2,723, $p=0,001$, szignifikáns
 e. pitch(le4)-pitch(le5)=2,596, $p<0,001$, szignifikáns
 f. pitch(las4)-pitch(las5)=2,932, $p<0,001$, szignifikáns
 g. pitch(le6)-pitch(le5)=1,681, $p<0,001$, szignifikáns
 h. pitch(las6)-pitch(las5)=3,020, $p<0,001$, szignifikáns

Az adatfeldolgozás előrehaladtával a (4b) is szignifikánssá vált: kijelenthetjük tehát, hogy az álkérdés első két szótagja magasabban szólt, mint a valódi (vágy- vagy preszupponált) kérdése, tehát a *Főznel egy kávét?* (emelkedő-eső, ill. kb. lebegő-eső-szökő) prozódiajához hasonlóan az egy szóból álló kérdésnél is van mód a kérdésfajták intonációs szempontok alapján történő elkülönítésére. A többi szótag eredményeit is nézve a 3. szótag (ha1, ha2, ha3, sí1, sí2, sí3) érdemel még kitüntetett figyelmet: ez a ha1-ha2 (áلكérdés vs. vágykérdés) esetben nem volt szignifikáns, minden más esetben azonban marginális szignifikanciát mutatott, ami aztán a mintanagyság növelésével szignifikánssá erősödött. Ez (és a (4b) hibahatár-közeli szignifikanciája) felveti egyrészt annak lehetőségét, hogy az egyszavas vágykérdés dallamíve az áلكérdésé és a preszupponált kérdése között helyezkedik el, másrészt a vágykérdés és a preszupponált kérdés, másrészt az áلكérdés és a vágykérdés prozódiajának pontosabb elkülönítését mint lehetséges további vizsgálati irányt; a z2 mint egyetlen vágykérdés ehhez még nem elegendő. Az utolsó két szótagnál a (4a-h)-nak megfeleltethető félhangkülönbségek negatívak voltak, tehát az eltérés iránya fordított, ám itt nem beszélhetünk szignifikáns eredményekről.

Hasonló vizsgálatokat folytattunk le az intenzitásértékekre, valamint az abszolút és relatív (a szó össz-hosszához mért) szótaghosszokra. Egyértelmű eredményre egyikben sem jutottunk, azért sem, mert a hipotéziseink az adatfeldolgozásban való előrehaladással gyengültek. Annál is inkább, mert fonológiai és más tényezők nagyobb szerepet játszhatnak az intenzitások és a szóhosszok változásában, mint a kérdés típusa. A „ha” szótag rövid, ezért kevesebb beszélőnél kap mellékhangsúlyt, mint a hosszú „sí” szótag.

Az intenzitásokra vonatkozó hipotézisünk az volt, hogy az 1-3. szótagok és átlagosan az egész szó is hangosabban kerül kimondásra az áلكérdésnél, mint a valódi kérdésnél. Ez a 3. szótag vonatkozásában 18 adatközlőre igazolódni látszott, azonban az adathalmaz bővítése után jó eséllyel kijelenthető a másodfajú hiba. Itt jegyezzük meg azt is, hogy 3 dB különbség már kétszeres hangintenzitást jelent.

- (6) a. int(ha1)-int(ha2)=1,885, $p=0,028$
 b. int(ha1)-int(ha3)=3,577, $p<0,001$
 c. int(sí4)-int(sí5)=1,911, $p=0,021$
 d. int(sí6)-int(sí5)=3,198, $p<0,001$

További vizsgálat tárgyát képezheti viszont, hogy a mellékhangsúlyt jól tűró (az sok beszélőnél meg is jelenik), legalább félhosszú szótagok („nyoz” és „sí”) intenzitás-különbsége legalább az áلكérdés vs. preszupponált kérdés tekintetében szignifikáns vagy nem. Az adatok jelenlegi feldolgozottsága mellett ezek a különbségek szignifikánsnak mutatkoznak (nyoz1-nyoz3, sí4-sí5, sí6-sí5), de óvatosságra int minket itt is, hogy ugyanakkor az áلكérdés vs. vágykérdés tekintetében gyakorlatilag semmilyen eltérés nem mutatkozott még magasabb feldolgozottság esetén sem (18 adatközlőre int(nyoz1)-int(nyoz2)=0,064, $p=0,911$).

Az egyes szótagok (itt az egész szótagot és nem csak a magánhangzót néztük) abszolút hosszával, valamint a szóhosszhoz képesti relatív hosszával kapcsolatban elsődlegesen azt vizsgáltuk, hogy az álkérdésben megnyúlik-e egy-egy szótag (pl. a „nál”), de konkrét szótagnyúlást nem tudtunk kétséget kizáróan megállapítani. Elszórtan mutatkoztak ugyan szignifikáns eltérések, de következetesség nélkül. A szótag- és magánhangzóhossznál olykor a hallgatók által beszélt dialektus is problémát jelentett: a köznyelvi [lelassítaná] a dunántúli nyelvjárásban és ehhez kapcsolódóan a pécsi regionális köznyelvben [lelassítaná(l)] lesz.

Az utolsó kérdéskör, amit vizsgáltunk, az volt, hogy a valódi kérdésnél vagy az álkérdésnél választanak-e többen emelkedő intonációt a 3. és a 4. szótag viszonylatában (lehetséges irányok: fel, le, valamint 10 cent hibahatáron belül fix). (Az 5., utolsó szótag kevés kivétellel mindenkinél eső hanglejtést mutatott, az esetleges irreguláris hangképzést is értelemszerűen ide soroltuk.) Az az eredmény jött ki stabil $p=0,02-0,03$ körüli szignifikanciaszinten, hogy a valódi kérdés az, amelyre az emelkedő-eső hanglejtés a 3-4. (-5.) szótagon jellemzőbb, míg az álkérdésnél az adatközlők szignifikánsan nagyobb részének a kompetenciája mondta azt, hogy ez a pragmatikai szituáció már a 4. szótagnál ereszkedő(!) hanglejtést kíván. Ez a tendencia és még sok egyéb is vizsgálható pontosabb kvantitatív módszerekkel (hangközök stb.) a továbbiakban.

Összefoglalás, kitekintés

Miután az 1. szakaszban formális pragmaszemantikai meghatározását adtuk a vágyra vonatkozó kérdésnek és az ezzel – legalábbis szórendileg – megegyező kérés álkérdésnek (rámutatva a poliszém jelentéskiterjedés bázisának tekinthető intenzionálisprofil-egyezőesekre, illetve az udvariasság szerepére a közel azonos jelentésű mondat típusok közötti választásban), kísérletesen megvizsgáltuk, hogy poliszemiáról van-e szó a legszigorúbb értelemben.

Láthattuk, hogy mind a hangmagasságokban, mind a hanglejtés jellegében mutatkozik olyan tendencia, amely alapján sok beszélőnél (értelemszerűen nem az összesnél) el tudjuk különíteni az álkérdést legalább a preszupponált kérdéstől és a vágykérdéstől. Az abszolút magasságok tekintetében a kérdéstípus valóban jelentős szerepet játszhat, míg az egyéb tényezőknél (intenzitás, szótaghossz) más, döntően fonológiai tényezők nagyobb szerepet játszanak, az elszórt, esetlegesen szignifikáns t -próbaeredmények a következtetés levonásához nem elegendők. Tovább lehet elemezni ugyanakkor az esetlegesen jelentkező mellékhangsúly intenzitását (függetlenül attól, hogy melyik szótagon van), valamint az álkérdés vs. valódi kérdés (vágy- + preszupponált kérdés) dichotómiát hármassággá, külön álkérdésre, vágykérdésre, preszupponált kérdésre bővítve vizsgálni.

Az az erősebb kérdés tehát még jövőbeli kutatások tárgyát képezi, hogy milyen a pontos prozódiai karaktere a kérés álkérdésnek összevetve a valódi kérdéstípusokéval (ha egyáltalán két típusról van szó – ez is még jövőbeli kutatásra tartozik). Van-e bármi szerepe e kétféle jelentés elkülönítésében a hangintenzitásnak és a szótaghosszoknak – ez még nem világos. Az azonban egyértelműen bebizonyosodott, hogy a kérés álkérdés prozódiaja mögött álló (vektorszerű) valószínűségi változó nem egyezik meg a valódi kérdéstípus(ok) prozódiai karakterét definiáló valószínűségi változóval. A karakterizáló vektorokban az első két szótag hangmagassága szignifikánsan eltérő. És ez elégséges két nyelvi jel elkülönítéséhez. A *kel* és a *kell* szavak hangtani megvalósulása között például nincs több különbség: csak az [l] mássalhangzó időtartama különíti el őket. És nem úgy, hogy egyértelműen meg tudnánk mondani, hogy az [l] melyik esetben hány milliszekundum hosszán ejtendő. Ez egy-egy valószínűségi változóval megragadható

adat. És nyilván szignifikánsan hosszabb az [l] a *kell*-ben a várható érték tekintetében, miközben a természetes szórás miatt elő-előáll olyan eset, amikor a *kell* [l]-je történetesen rövidebben szólal meg, mint a *kel*-é. Az iménti analógia ott szakad meg, hogy a szóban forgó két szó között az írásképp – évszázados tapasztalatok alapján – pontosan megmutatja, hogy hol van a szignifikáns különbség (NB: kiderülhet, hogy velejárhoja e prozódiai különbségnek más prozódiai különbség is). A vizsgált kétféle kérdőmondat között viszont – releváns jegyeik vektorában – csak egy-két szignifikáns különbséget érzünk, a jegyvektor egésze még nem ismert úgy, mint a *kel* és a *kell* hangsor.

Irodalomjegyzék

- Alberti Gábor (2011): *ReALIS. Interpretálók a világban, világok az interpretálóban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Alberti G. (megj. előtt): Vevők és eladók, ösztintek és hazugok a kommunikáció örök (aszimmetrikus) piacán. Benyújtott kézirat a *XXVI. MANYE Kongresszuson* elhangzott előadás alapján.
- Alberti G., Kleiber J. és Kárpáti E. (2017): Reális (ReALIS) kép a másik elméjéről. In: Márton M., Molnár G. és Tözsér J. (szerk.): *Más elmék*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 237–268.
- Alberti, G., Kleiber, J., Schnell, Zs. és Szabó, V. (2016): Intensional profiles and different kinds of human minds. *Linguistics Beyond And Within* 2. 6–26.
- Alberti G. és Szeteli A. (2017): ReALIS: a mi kölcsönös és élethossziglani tudásunk. Kézirat, benyújtva az *Iskolakultúra* c. folyóirathoz.
- Blomgren, M., Chen, Y., NG, Manwa L., Gilbert, H. R. (1998): Acoustic, aerodynamic, physiologic, and perceptual properties of modal and vocal fry registers. *Journal of the Acoustical Society of America* 103. 2649–2658. DOI: [10.1121/1.422785](https://doi.org/10.1121/1.422785)
- Brown, P. és Levinson, S. 1990. Univerzálák a nyelvhasználatban: az udvariasság jelenségei. In: *A szóbeli befolyásolás alapjai I–II*. Tankönyvkiadó, Budapest. 311–315.
- Farkas, J. és Ohnmacht, M. (2012): Aspect and Eventuality Structure in a Representational Dynamic Semantics. In: Alberti G., Farkas J. és Kleiber J. (szerk.): *Vonzásban és változásban*. Pécs: Doctoral School of Linguistics at Univ. of Pécs, Hungary. 353–379.
- Fischer, K. (2006): Towards an understanding of the spectrum of approaches to discourse particles. Introduction to the volume. In Fischer, K. (ed.): *Approaches to discourse particles*. Elsevier, Amsterdam. 1–20.
- Groenendijk, J., Stokhof, M. és Veltman, F. (1996): Coreference and Modality. In Lappin (1996), 179–213.
- Gyuris, B. (2009): Sentence-types, discourse particles and intonation in Hungarian. In: Solstad, T. and Riestler, A. (eds.): *SinSpeC 5 (Proceedings of Sinn und Bedeutung 13)*. Stuttgart University, Stuttgart. 150–170.
- Jászó Anna, Adamikné (2007): *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Kleiber, J. és Alberti, G. (2017): Compositional Analysis of Interrogative Imperatives in Hungarian. *Linguistics Beyond And Within*. pp–pp.
- Markó Alexandra (2013): *Az irreguláris zöngé funkciói a magyar beszédben*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Oishi, E. (2014): Discursive functions of evidentials and epistemic modals. In: Cantarini, S., Abraham, W. és Leiss, E. (szerk.): *Certainty-uncertainty – and the attitudinal space in between*. Amsterdam: Benjamins. 239–262. DOI: [10.1075/slcs.165.14ois](https://doi.org/10.1075/slcs.165.14ois)
- Pap J. (2005): Akusztikai dzsessz. Nemlineáris jelenségek és káosz a zenei akusztikában. In: *Természet Világa* 136/6.
- Szeteli A. (2017): Szerint(em). A kifejezés funkcióinak vizsgálata formális interpretációs rendszerben. In: Böhm G., Czeferner D. és Fedeles T. (szerk.): *Szemelvények 4. Válogatás a PTE BTK XXXIII. OTDK-n (2017) I–III. helyezést elért hallgatóinak pályaműveiből*. PTE BTK TDKT. 88–107.
- Szili K. (2007): Az udvariasság pragmatikája. *Magyar Nyelvőr*. 131: 1–17.
- Sztahó D. (2013): *Automatikus érzelm-felismerés akusztikai paraméterek alapján*. BME, Informatikai Tudományok Doktori Iskola, Budapest.
- Wilson, Deirdre és Sperber, Dan (2012): *Meaning and Relevance*. Cambridge: CUP. DOI: [10.1017/cbo9781139028370](https://doi.org/10.1017/cbo9781139028370)

Jegyzetek

¹ „The mapping between words and concepts may be one-to-one, one-to-many, many-to-one, or a mixture of these. However, the idea that there is an exhaustive, one-to-one mapping between concepts and words is quite implausible.” (Wilson & Sperber, 2012, p. 32)

² Ehelyütt nem lehet célunk a ReALIS gyökereit, illetve teljes leíró apparátusát bemutatni, az érdeklődő Olvasó figyelmébe legfrissebb nézőpontunk megismeréséhez néhány, a keretben született korábbi cikket ajánlunk: Kleiber és Alberti (2017), Alberti, Kleiber és Kárpáti (2017). Jelezzük továbbá, hogy az 1. szakasz megértéséhez elengedhetetlenül szükséges a jelen kötetben Alberti és Szeteli tanulmányát elolvasni. A 2. szakasz megértéséhez ez nem feltétlenül szükséges.

³ Ezt a vizsgálati irányt nem kívánjuk e tanulmányban részletesen bejárni, csupán egy példával szeretnénk megvilágítani a kérdéskör érdekességét. Tegyük fel, hogy egy békés szombat délelőtt az újságot olvasgató férj semleges hangon kiszól a konyhában ügyködő feleségének: „Mikor lesz kész az ebéd?” Mire a feleség: „Jaj, sietek, legfeljebb fél óra múlva kész az ebéd!” Az történt, hogy a feleség a szituációt – külön jelzés nélkül – számonkérésnek, sürgetésnek értelmezte. Noha a férj tényleg csak egy információra vágyott, hogy eldöntse, nekiálljon-e még egy cikk elolvasásának. A szituáció „ereje” oly nagy, hogy a férjnek nagyon explicitté kell tennie, hogy nincsen sürgetési szándéka, mondjuk így: „Szeretném megkérdezni, hogy mikor lesz kész az ebéd. De egyáltalán nem akarlak ezzel sürgetni, csupán az érdekel, hogy érdeemes-e még belevágnom egy cikk elolvasásába.”